

Nr 118.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1947/48 till statsbidrag till undervisningsmateriel vid folk- och småskolor jämte i ämnet väckta motioner.

(2:a avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln, punkten 224, föreslagit riksdagen att i avbidan på särskild proposition i ämnet beräkna för budgetåret 1947/48 till Folkskolor m. m.: Underhålls- och materielbidrag ett förslagsanslag av 2 900 000 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i propositionen nr 175, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 7 mars 1947, föreslagit riksdagen att

dels medgiva, att statsbidrag till undervisningsmateriel vid folk- och småskolor må från och med redovisningsåret 1947/48 utgå i huvudsaklig överensstämmelse med vad departementschefen förordat, samt att i samband därmed nuvarande bestämmelser rörande underhålls- och materielbidrag skola upphöra att gälla;

dels ock till Folkskolor m. m.: Bidrag till undervisningsmateriel för budgetåret 1947/48 anvisa ett förslagsanslag av 2 600 000 kronor.

I samband härmed har utskottet till behandling förehåft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fru *Svensson m. fl.* (I: 190) och den andra inom andra kammaren av herr *Pettersson i Dahl m. fl.* (II: 288), i vilka hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om förslag angående införande av statsbidrag till inköp av filmprojektorer och till inköp eller förhyrning av undervisningsfilm.

Det s. k. underhålls- och materielbidraget utgår för närvarande med 25 kronor för varje skoldistriktet tillhörig skollokal och med 12 kronor för varje av distriktet förhyrd skollokal. Till bidragsberättigade lokaler hänförs klassrum, specialrum, gymnastikrum, slöjdsalar och rum för undervisning i hushållsgöromål. Före en år 1940 beslutad sänkning av nyssnämnda bidragsbelopp utgjorde dessa 50 kronor respektive 25 kronor. Bidraget avses för tre olika ändamål, nämligen underhåll av skollokaler, tillhandahållande av inventarier samt tillhandahållande av undervisnings-

materiel. För bestridande av de med bidraget förenade kostnaderna är för innevarande budgetår anvisat ett förslagsanslag av 1 000 000 kronor.

Med skrivelse den 10 december 1946 ha 1945 års folkskolesakkunniga överlämnat utredning och förslag angående statsbidrag till undervisningsmateriel vid folk- och småskolor. Över ifrågavarande förslag ha utlåtanden avgivits av skolöverstyrelsen, statskontoret och riksräkenskapsverket, varjämte tillfälle att yttra sig beretts Sveriges överläraresförbund, federationen Sveriges allmänna folkskolläraförbund, svenska stadsförbundet och svenska landskommunernas förbund.

De sakkunniga föreslå, att det nuvarande underhålls- och materielbidraget ersättes av ett materielbidrag, avseende enbart anskaffande och underhåll av undervisningsmateriel, att materielbidraget skall utgå för läraravdelning och icke såsom det nuvarande bidraget för skollokal, att materielbidraget differentieras efter olika skolformer, samt att bidraget skall utgå med följande belopp, nämligen för läraravdelning

av A- eller a-typ	kronor	80
av B ₁ - eller b-typ	»	120
av B ₂ -typ	»	160
av B ₃ -typ eller D-typ	»	200

De sakkunniga anse ej motiverat att med avseende å bidragsbeloppens storlek göra skillnad mellan distriktet tillhöriga eller av distriktet förhyrda lokaler.

Till skola, anordnad som variant av huvudform, och till skola av undantagsform föreslås bidrag utgå efter samma grunder som till skola av den huvudform, med vilken vederbörande statens folkskolinspektör finner sådan skola vara närmast jämförbar.

Med ledning av antalet läraravdelningar i skolor av olika typ vid slutet av läsåret 1943/44 ha de sakkunniga beräknat kostnaderna för ett genomförande av sitt förslag sålunda:

Avdelningar av A- och a-typ:		
10 300 à 80 kronor	kronor	824 000
Avdelningar av B ₁ - och b-typ:		
9 500 à 120 kronor	»	1 140 000
Avdelningar av B ₂ -typ:		
2 900 à 160 kronor	»	464 000
Avdelningar av B ₃ - och D-typ:		
2 100 à 200 kronor	»	420 000
Avdelningar i halvtidsläsande skolor:		
300 à 200 kronor	»	60 000

Summa kronor 2 908 000.

Beträffande kontrollen över bidragets användning ha de sakkunniga ansett ytterligare bestämmelser härutinnan obehövlige, enär redan gällande bestämmelser syntes möjliggöra en effektiv kontroll över att skoldistriktens skyldigheter beträffande skolornas förseende med undervisningsmateriel icke eftersattes.

Däremot anse de sakkunniga, att flera skäl tala för att genom skolöverstyrelsens försorg en förteckning över i olika ämnen lämplig undervisningsmateriel ställes till skoldistriktens förfogande för att i första hand tjäna till vägledning vid materielanskaffningen.

I detta sammanhang ha de sakkunniga även betonat vikten av att skolorna förses med rymliga och lämpligt belägna materielrum. Goda anordningar för materielens förvarande vore nämligen en viktig förutsättning för att de medel, som staten kunde komma att anvisa till nu ifrågasatt ärendemål, verkligen skulle kunna medföra avsett resultat.

I de avgivna *remissyttrandena* ha förslagens grundlinjer i huvudsak vunnit anslutning utom från landskommunernas förbund och svenska stadsförbundet, vilka anfört principiella betänkligheter mot detsamma.

Skolöverstyrelsen har funnit motiverat att såsom villkor för erhållande av ifrågasatt statsbidrag föreskriva, att materielen väl förvaras. Vidare har överstyrelsen föreslagit anvisande av 3 000 kronor till en särskild sakkunnig, vilken skulle stå till överstyrelsens förfogande vid behandlingen av frågor rörande undervisningsmateriel.

Statskontoret har föreslagit en reduktion av de ifrågasatta bidragsbeloppen med 25 procent och *federationen Sveriges allmänna folkskolläraförörening* har förordat följande bidragsbelopp, nämligen för läraravdelning

av A- eller a-typ	60 kronor
av B ₁ - eller b-typ	140 »
av B ₂ -typ	180 »
av B ₃ - eller D-typ	200 »

Departementschefen har för egen del anfört huvudsakligen följande.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, har spörsmålet om ändrade bestämmelser i fråga om underhålls- och materielbidraget varit föremål för överväganden i olika sammanhang. Bland annat framlade skolöverstyrelsen år 1944 ett förslag i ämnet, innebärande att bidraget, som endast skulle avse inventarier och undervisningsmateriel, skulle differentieras efter olika skolformer. Detta förslag har sedermera gjorts till föremål för bearbetning inom 1945 års folkskolesakkunniga. Deras förslag, som nu föreligger till bedömande, överensstämmer i så måtto med överstyrelsens nyssnämnda förslag, att det bygger på en differentiering av bidragsbeloppen efter olika skolformer, men skiljer sig därifrån genom att bidragsområdet begränsats till att endast omfatta anskaffande och underhåll av undervisningsmateriel, att differentieringen av bidragsbeloppen gjorts mera fullständig, att bidraget anknutits till läraravdelningar i stället för till skollokaler samt att bidragsbeloppen väsentligt höjts.

Medan skolöverstyrelsen, statskontoret, riksräkenskapsverket, Sveriges överläroverstyrelsen och federationen Sveriges allmänna folkskolläroverstyrelsen i huvudsak anslutit sig till förslaget grundlinjer, ha vissa invändningar mot detsamma anförts av landskommunernas förbund och stadsförbundet. Sistnämnda organisationer ha därvid bland annat framhållit, att de icke kunnat finna någon bärande motivering för att ifrågasvara bidrag framdeles endast skulle avse undervisningsmateriel. Det syntes enligt förbundens uppfattning angeläget, att en undersökning komme till stånd rörande försättningsarna för införandet av ett allmänt statsbidrag till folkskoleväsendet, som skulle kunna ersätta åtminstone en del av de nuvarande olika specialbidragen. Vidare framhålla förbunden angelägenheten av att skatteutjämningsproblemet beaktas. Stadsförbundet har slutligen för sin del givit uttryck för farhågor för att den föreslagna begränsningen av ändamålsområdet för ifrågasvara statsbidrag skall medföra ökad kontroll över och direkt inblandning i den kommunala verksamheten från statens sida.

Jag finner de anförda betänkligheterna mot det nuvarande systemet med flera relativt snävt ändamålsbestämda statsbidrag till folkskoleväsendet i viss mån berättigade. Jag delar för egen del den uppfattning, varåt landskommunernas förbund och stadsförbundet givit uttryck, nämligen att allvarliga ansträngningar böra göras för att söka utfinna ett för de enskilda kommunerna ur skilda synpunkter mera lätthanterligt system för statens bidragsverksamhet på folkskoleväsendets område. Såsom ett önskemål framstår därvid att kunna ersätta åtminstone några av de nuvarande bidragen till speciella ändamål med ett enda bidrag till skolväsendets allmänna anordnande. Jag vill erinra, att i det å 1945 års folkskolesakkunniga givna uppdraget såsom ett väsentligt moment ingår att undersöka, huruvida icke de mångahanda bidragsformer, som nu förekomma, med fördel skulle kunna ersättas med färre sådana. Det kan synas, som om folkskolesakkunnigas här föreliggande förslag icke stode i överensstämmelse med de sålunda givna direktiven. Jag vill emellertid framhålla, att tiden ännu knappast torde vara inne för en allmän omprövning av det ekonomiska mellanhavandet mellan staten och skoldistriktet. En av förutsättningarna härför synes nämligen vara, att full visshet råder beträffande skolväsendets framtida gestaltning.

I avvaktan på resultatet av en sådan allmän översyn av statsbidragsväsendet synes man ha att välja mellan att låta allt vara som det är eller att provisoriskt vidtaga de förbättringar, som kunna och rimligen böra åstadkommas inom ramen av nuvarande system. Någon tvekan om att därvid den senare utvägen bör beträdas synes mig knappast kunna föreligga.

1945 års folkskolesakkunnigas nu föreliggande förslag bör enligt min mening betraktas som ett försök att på det begränsade område, det här gäller, provisoriskt undanröja de olägenheter, som enligt samstämmiga vittnesbörd varit förknippade med det hittillsvarande systemet. Den kritik, som riktats mot detta system, har främst gjort gällande, att bidragsbeloppet varit alltför ringa för att kunna få någon egentlig betydelse för skoldistriktet samt att det vore oegentligt att bidraget, ehuru till en del avsett för tillhandahållande av undervisningsmateriel, alltid utginge med samma belopp per skollokal, varigenom skolor med flerklassiga läraravdelningar komme i ett ur bidragssynpunkt ogynnsammare läge än skolor av A-form.

Folkskolesakkunniga ha nu, som nämnts, förordat dels en begränsning av bidragsområdet till endast undervisningsmateriel, dels en differentiering av

bidraget efter olika skolformer, dels ock väsentligt högre bidragsbelopp än som för närvarande utgå. De sakkunniga ha därvid utförligt motiverat sin ståndpunkt, att bidraget icke längre borde avse underhåll av skollokaler och inventarier. Efter ingående överväganden har jag kommit till den uppfattningen, att bidraget lämpligen bör förändras till ett materielbidrag. Jag hyser förståelse för svenska landskommunernas och stadsförbundets åsikt, att även andra ändamål inom folkskolan kunna anses förtjänta av statligt bidrag, och framförallt är jag medveten om att underhållet av skolbyggnaderna många gånger kan bli betungande för skoldistriktet. Jag vill emellertid erinra om att enligt det statsbidragssystem rörande byggnadsarbeten för folkskoleväsendet, vilket tillämpas från och med den 1 januari 1946, skoldistriktet numera äga utfå statsbidrag även för utförande av mera omfattande reparationsarbeten å skollokaler. Enligt samma bidragssystem må vidare till statsbidragsberättigade kostnader hänföras även utgifter för den första uppsättningen inventarier till klassrum till ett högsta belopp av ettusen kronor för varje klassrum.

Genom angivna åtgärder ha sålunda skoldistriktets behov av ekonomisk hjälp till underhåll av skollokaler och för tillhandahållande av inventarier i viss utsträckning tillgodosetts. Det synes obestriddt, att det för närvarande mest angelägna önskemålet är att förbättra och effektivisera undervisningen genom tillhandahållande av tillräcklig och pedagogiskt lämplig undervisningsmateriel. Detta framstår såsom särskilt viktigt just nu, då man på grund av bristen på lärare tyvärr icke alltid kan påräkna fullt kompetenta sådana. En god och riklig uppsättning av undervisningsmateriel måste därvid fylla en viktig uppgift. Det torde i detta sammanhang böra erinras om att riksdagen för sin del visat starkt intresse för denna fråga. Sålunda anvisade 1945 års riksdag — som ansåg omedelbara åtgärder för att underlätta anskaffandet av ändamålsenlig undervisningsmateriel ofrånkomliga, åtminstone för de lägre skolformernas vidkommande — som ett provisorium i avvaktan på en slutlig lösning av bidragsfrågan utöver det ordinarie anslaget en till beloppet maximerad delpost å 100 000 kronor att enligt Kungl. Maj:ts närmare bestämmande disponeras till bidrag till anskaffande av undervisningsmateriel för folk- och småskolor av lägre form än A och B1.

Med hänsyn till vad sålunda anförts och under åberopande av de ytterligare skäl, som framförts av de sakkunniga, anser jag mig böra tillstyrka förslaget om ersättande av det nuvarande underhålls- och materielbidraget med ett materielbidrag, enbart avseende tillhandahållande av undervisningsmateriel.

Såsom de sakkunniga framhållit tala övervägande skäl för att detta bidrag bestämmes att utgå per läraravdelning i stället för som för närvarande per skollokal.

Att en differentiering av bidraget på något sätt bör ske, synes uppenbart. Två möjligheter torde därvid stå till buds, nämligen en differentiering efter olika skolformer eller efter skolkommunernas ekonomiska bärkraft. De sakkunniga ha övervägt båda utvägarna och stannat vid den förstnämnda. När jag ansluter mig till denna ståndpunkt beror detta icke på någon bristande förståelse för skatteutjämningsproblemets stora betydelse utan därpå, att jag anser bestämmelserna rörande ifrågakvarande bidrag böra så utformas, att tillämpningen av desamma blir så enkel som möjligt. Jag vill även erinra om vad jag nyss framhållit, nämligen att jag utgår från att förevarande bidragsfråga nu icke slutgiltigt kan lösas utan att de åtgärder, som kunna komma

att beslutas, få anses ha en provisorisk karaktär. Jag vill slutligen i likhet med de sakkunniga framhålla, att en differentiering av bidraget efter olika skolformer i realiteten i icke ringa utsträckning innebär en differentiering även efter kommunernas ekonomiska bärkraft.

Beträffande därefter bidragsbeloppens storlek ha de sakkunniga föreslagit, att bidrag skall utgå med 80 kronor för läraravdelning av A- eller a-typ, med 120 kronor för läraravdelning av B1- eller b-typ, med 160 kronor för läraravdelning av B2-typ och med 200 kronor för läraravdelning av B3- eller D-typ. I vissa remissyttranden ha erinringar framförts mot förslaget i denna del. Jag delar den av riksräkenskapsverket och federationen Sveriges allmänna folkskolläraförning framförda uppfattningen, att det för läraravdelningar av A- eller a-typ föreslagna beloppet är väl högt, åtminstone för större A-skolor. Då jag emellertid med hänsyn till önskvärldheten av så stor enkelhet i tillämpningen som möjligt icke är beredd att förorda skilda belopp för A-skolor av olika storlek, vill jag för egen del föreslå, att bidragsbeloppet för samtliga läraravdelningar av A- eller a-typ bestämmas till 60 kronor. I anslutning därtill torde även bidragsbeloppet för läraravdelning av B1- eller b-typ böra sänkas till 110 kronor. I övrigt ifrågasätter jag icke någon ändring av den föreslagna bidragsskalan. Kostnaderna, som av de sakkunniga beräknats till i runt tal 2 900 000 kronor, torde genom de av mig nu förordade jämkningarna komma att minskas med i runt tal 300 000 kronor till 2 600 000 kronor.

Såsom nämnts har svenska stadsförbundet hyst farhågor för att den föreslagna begränsningen av bidraget till enbart ett materielbidrag skulle medföra ökad kontroll över den kommunala verksamheten från statens sida. I anledning härav må framhållas, att de sakkunniga icke avsett att skapa ytterligare bestämmelser rörande kontrollen över att skoldistriktens skyldigheter beträffande skolornas förseende med undervisningsmateriel icke eftersättas utöver dem som redan finnas. De sakkunniga ha i detta sammanhang även avvisat framkomna förslag om upprättande av en minimiförteckning över undervisningsmateriel i olika skolor. Jag ansluter mig helt till vad de sakkunniga sålunda anfört och föreslagit. Däremot förordar jag, att genom skolöverstyrelsens försorg upprättas en förteckning över lämplig undervisningsmateriel att tjäna till vägledning vid skoldistriktens materielanskaffning.

Ehuru jag i likhet med de sakkunniga och skolöverstyrelsen är medveten om angelägenheten av att goda anordningar för materielens förvaring i skolorna äro för handen, är jag dock icke beredd att såsom överstyrelsen ifrågasatt förorda, att något villkor i sådan riktning föreskrives för erhållande av ifrågavarande statsbidrag. Jag anser mig icke heller för närvarande kunna biträda överstyrelsens förslag om anvisande av särskilda medel till en sakkunnig, vilken skulle stå till överstyrelsens förfogande vid behandlingen av frågor rörande undervisningsmateriel. Skulle ett oundgängligt behov uppstå av att anlita särskild sakkunnig för nämnda ändamål, torde anslagsposten till arvoden och särskilda ersättningar åt inspektörer och sakkunniga biträden m. m. få anlitas.

Till stöd för det i *motionerna I: 190* och *II: 288* gjorda yrkandet anföres i huvudsak följande.

Enligt gällande bestämmelser kan statsbidrag icke utgå till inköp av filmprojektorer eller till inköp och förhyrning av film. Däremot kan bidrag lämnas till inköp av radioapparater avsedda för skolbruk.

1940 års skolutredning företog på sin tid en undersökning om i vilken utsträckning de olika skoldistrikten använde film i undervisningen. Av undersökningen framgår att skolfilm endast i ett fåtal skoldistrikt kommit till användning vid undervisningen.

Det torde icke råda någon tvekan om att filmen har ett betydande värde i undervisningens tjänst. Detta gäller särskilt landsbygden, där undervisningsmaterial och andra hjälpmedel av ekonomiska skäl äro ganska bristfälliga. För att ordna filmundervisningen i skolorna ha ute i landet upprättats filmkommittéer med uppgift att organisera filmanskaffningen för en viss ort. Skoldistrikt ha bildat en förening och tillsammans inköpt en eller flera filmapparater beroende på antalet skoldistrikt i föreningen. Denna metod torde böra prövas, ty på så sätt kunna filmprojektorerna bättre utnyttjas.

Enligt många uppfattning är filmen som hjälpmedel vid undervisningen så värdefull, att den bör utan alltför stort dröjsmål komma till användning i skolorna på den svenska landsbygden. 1940 års utredning ansåg sålunda att statsbidrag borde utgå till inköp av filmprojektorer och till inköp eller förhyrning av undervisningsfilm. Efter beräkning av 500 kronor till varje inköpt apparat borde anslagssumman lämpligen fastställas till 50 000 kronor. I bidrag till inköp eller förhyrning av skolfilm borde man räkna med ett årligt anslag av 100 000 kronor.

Starka skäl tala för att innevarande års riksdag beredes tillfälle att fatta beslut om statsbidrag till inköp av filmapparater och till inköp eller förhyrning av undervisningsfilm. Vad angår bidragsformerna kan man tänka sig att ett visst bidragsbelopp ställes till varje skoldistrikts förfogande.

Utskottet.

Departementschefen har — såsom framgår av den lämnade redogörelsen — framhållit, att i avvaktan på att en allmän översyn av systemet för statens bidragsverksamhet på folkskoleväsendets område kunde komma till stånd man hade att välja mellan att tills vidare bibehålla det nuvarande systemet oförändrat eller att inom ramen för detsamma provisoriskt vidtaga de förbättringar, som kunde eller rimligen borde åstadkommas. I likhet med departementschefen har utskottet funnit uppenbart, att den senare vägen bör beträdas.

Det av 1945 års folkskolesakkunniga framlagda förslaget innebär dels ersättande av det nuvarande underhålls- och materielbidraget med ett materielbidrag, enbart avseende tillhandahållande av undervisningsmateriel, dels att detta bidrag bestämmes att utgå per läraravdelning i stället för som för närvarande per skollokal, dels att bidraget differentieras efter olika skolformer, dels ock en väsentlig förhöjning av bidragsbeloppen. Departementschefen har ansett sig böra tillstyrka förslaget med viss jämkning beträffande de förordade bidragsbeloppen. Härvid har departementschefen framhållit, att han utginge från att förevarande bidragsfråga nu icke slutgiltigt kunde lösas utan att de åtgärder, som kunde komma att beslutas, finge anses hava en provisorisk karaktär.

Enligt utskottets mening innebär vad av departementschefen sålunda föreslagits i nuvarande läge en ändamålsenlig lösning av förevarande bidrags-

fråga. Utskottet kan därför giva förslaget sin anslutning. Beträffande bidragsbeloppens storlek har utskottet icke heller funnit anledning till erinran mot vad departementschefen i detta hänseende förordat.

För nästa budgetår torde i enlighet med departementschefens förslag till statsbidrag till undervisningsmateriel vid folk- och småskolor böra uppföras ett förslagsanslag av 2 600 000 kronor.

Vad departementschefen i övrigt anfört och föreslagit har icke givit utskottet anledning till annat uttalande än att utskottet velat understryka betydelsen av att goda anordningar förefinnas för materielens förvaring.

I detta sammanhang vill utskottet framhålla önskvärldheten av att statsbidrag jämlikt de av departementschefen förordade grunderna finge utgå även till sådana vid vissa sjukvårdsanstalter och barnhem inrättade skolor, till vilkas lärares avlönande statsbidrag enligt av Kungl. Maj:t meddelat särskilt beslut må utgå. Utskottet förutsätter, att Kungl. Maj:t vid utformandet av bestämmelser angående statsbidrag till undervisningsmateriel vid folk- och småskolor har sin uppmärksamhet riktad på nyssberörda spörsmål.

Vad slutligen angår den i motionerna I: 190 och II: 288 berörda frågan är denna — enligt vad utskottet har sig bekant — för närvarande föremål för utredning inom 1946 års skolkommission. Vid sådant förhållande anser utskottet anledning saknas för riksdagen att såsom i motionerna påyrkats i skrivelse till Kungl. Maj:t göra framställning i ämnet. Ifrågakvarande motioner torde alltså icke böra till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

I. att riksdagen må

a) medgiva, att statsbidrag till undervisningsmateriel vid folk- och småskolor må från och med redovisningsåret 1947/48 utgå i huvudsaklig överensstämmelse med vad departementschefen förordat samt att i samband därmed nuvarande bestämmelser rörande underhålls- och materielbidrag skola upphöra att gälla;

b) till *Folkskolor m. m.: Bidrag till undervisningsmateriel* för budgetåret 1947/48 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 2 600 000 kronor;

II. att motionerna I: 190 och II: 288 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 13 maj 1947.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Närvarande: se under utlåtandet nr 117.
